

Російські вчені внаслідок безпрецедентного нападу на Україну втратили доступ до величезної кількості наукових матеріалів. Низка організацій, які займаються публікацією результатів досліджень, оголосили про припинення співпраці з окупантами. Усі організації, що долучилися до бойкоту, засудили російську агресію й закликали РФ припинити вбивство людей. У квітні місяці 2022 року, після масштабного вторгнення Росії в Україну, в журналі *Science* появилася публікація на захист російських вчених (ідеться про їхню і всіх російських громадян непричетність до злочину Путіна проти України). Редакція *Science* розіслала всім підписантам листа з проханням підтвердити свою згоду на публікацію цього тексту з їхнім підписом.

Професор Кентського університету (США) **Олег Лаврентович** розіслав відправлений ним до редакції *Science* лист, із обґрунтуванням позиції учених НАН України щодо цього питання, але йому було відмовлено в публікації цього подання (мовляв, номер уже зверстаний і пізно щось додавати). Нижче ми подаємо лист-відгук українських вчених на публікацію в журналі *Science* та окремі коментарі.

Відгуки вчених на публікацію в журналі *Science* листа на захист російських вчених

Ярослав Яцків

Як не дивно, але в цей надзвичайно тяжкий для нашої країни час безпідставної злочинної агресії Росії проти України українська нація крок за кроком відроджується та самоідентифікується. Напевно, це прояви нашої ментальності, бо чомусь ми століттями дозволяли себе принижувати, а отримавши незалежність, за будь-яку ціну прагнули до мирного співіснування з північним сусідом.

Ще до початку російсько-української війни в Києві проходив економічний форум на тему «Україна – країна третього світу». Один із зарубіжних учасників форуму звернув увагу на тему форуму, назвав її нонсенсом і закликав до «хорошого націоналізму» в сенсі «побудови демократичної високорозвиненої країни».

Ми, представники старшого покоління науки України, могли би багато говорити про наші колишні наукові здобутки та їхній вплив на становлення науково-технічного потенціалу колишнього СРСР. Нам є про що розказати й з власного соціального досвіду про тяжку долю українців в часи радянщини. Водночас, заради об'єктивності, нам не можна замовчувати наші прорахунки в часи незалежності. Якщо коротко, то ми не домоглися від теперішньої влади належної уваги до розвитку освіти та науки, що в результаті призвело до зниження їхнього рівня та до певної деіндустріалізації.

Війна ще яскравіше висвітлила всі наші негаразди. Але попри всі її трагічні наслідки бачимо й можливі перспективи. Все частіше звучать пропозиції щодо відродження і розвитку всіх сфер діяльності нашої держави та пошуку відповіді на запитання «Якими після війни мають бути Україна та світ? З ким і де буде наша держава?».

Ось і нещодавно Український інститут майбутнього (УІМ) оприлюднив свою розлогу доповідь на цю тему. Враження – здебільшого негативне. Дуже багато слів, не підкріплених конкретикою. Багато сумнівних пропозицій щодо організації влади в Україні та управління науково-освітньою сферою, зокрема щодо реформування Національної академії наук України – єдиного поки що активно працюючого наукового відомства.

Я хочу тут послатися на актуальне ще й досі інтерв'ю колишнього першого заступника міністра освіти і науки України **М.О. Кизима** (див. газета «Світ», №29–30, серпень 2021 р.). Авторам доповіді УІМ варто було б уважно прочитати та прокоментувати це інтерв'ю, зокрема й про те, «як звучить національна ідея?» та яке суспільство є ефективним, посилаючись на звернення «До ефективних суспільств» нашого славетного економіста **Богдана Гаврилишина**.

У інтерв'ю М.О. Кизима є багато слушних пропозицій щодо реформування НАН України та розвитку інновацій у нашій країні. Я погоджуюся з автором, що «процес йде, але дуже неспішно». Чому? Тому що НАН України, якщо подивитися «в корінь», не прагне інновацій, бо це зміни, яких здебільшого не люблять. Краще залишатися у «напівхолодній ванні», а не у штормовому морі. Але ж нас часто штормить. І за таких умов нам потрібно знайти оптимальний варіант порятунку: держава фінансує науку, яка здатна прославити країну та зробити її заможною і обороноздатною, наука працює на державу, її економіку, на здоров'я та добробут людей.

Пропоную розпочати на сторінках «Світогляду» обмін думками з цієї актуальної теми «Як нам жити в умовах війни та після нашої перемоги».

Сергій Рябченко

Що стосується питання, чи треба ізолювати російських вчених і російську науку разом з усією Російською Федерацією від оточуючого світу, то у нормальному випадку протиріч між нормальними державами принцип «наука поза політикою» може мати право на життя, так само, як науковці різної політичної орієнтації можуть співпрацювати.

Але у випадках гітлерівського нацизму або сучасного російського нацизму джерелом військових злочинів є не лише керівники відповідних режимів, а цілі народи, котрі пристали на злочинну точку зору своїх керівників і підтримують її.

Злочини в Бучі та в Маріуполі вчиняв не особисто Путін, а звичайні російські хлопці, котрі у розмовах зі своїми матерями та дружинами похвалилися, як вони «свалтують хохлушок», а ті давали їм поради та консультували, що саме пограбувати в українських хатах.

Науковці – найбільш освічена частина суспільства – головною задачею повинні формувати засади суспільного світогляду, а якщо вони мовчать, коли звичайні громадяни їхнього суспільства творять злочини, то за моральний стан такого суспільства мають відповідати найперше вони – науковці. Не лише ті, котрі, працюючи в «Курчатнику», ФІАНі чи С-Петербурзькому університеті, підписали заяви на підтримку агресії РФ в Україні, а й ті, що промовчали. Отже, переважна частина науковців РФ не відрізняються за суттю своїх поглядів від гвалтівників і мародерів та вбивць, котрі складають армію Росії. Те ж саме стосується і більшості населення РФ – країни-злочинниці.

Так, серед російських мешканців є, на жаль дуже малий прошарок громадян, котрі організували, а трохи більший – лише підписали заяви проти війни. Але більшість, крім цих одиноких, більше нічого не зробила. Їх стандартна відповідь: «Я підписав, а що я можу ще?». Навіть ідея реального спротиву масовому злочину в них відсутня. Таким чином, вони мало відрізняються від інших злочинців. У випадку Німеччини, ті, хто дійсно був не згоден, емігрували і долучилися до боротьби з нацизмом за кордоном. А що в РФ? Росіяни за кордоном здебільшого зомбовані російським ТБ і виступають за війну! Парадокс!

Держави антигітлерівської коаліції примусили Гітлера до повної капітуляції, заплативши за це мільйонами життів. І в той період блокували всі економічні, культурні, наукові, спортивні зв'язки з Німеччиною. Не було заяв у демократичних країнах про необхідність співпраці з німецькими науковцями, котрі підтримують нацистів або не виступають відкрито проти них.

У випадку з РФ додається фактор наявності в неї потужної ядерної зброї.

Отже, ціна воєнного знищення нацистського режиму тут може бути значно вищою, незрівнянною. Тому більш безпечний шлях знищення нацистського режиму в РФ є його повна ізоляція від світу, доки населення РФ, в тому числі їхні вчені, не усвідомлять злочинності масового світогляду РФ і не змінять його у своєму народі своїми власними силами. От у цьому їм буде потрібна підтримка. В першу чергу потужними санкціями, а вже потім, коли зміни почнуться, співпрацею. Саме цю точку зору треба доводити західним ученим щодо питання співпраці з науковцями РФ. Ця співпраця, на мій погляд, лише дасть можливість Росії якоюсь мірою стабілізувати існуючий режим і продовжувати бути небезпекою для всього оточуючого світу від країни з масовим нацизмом населення, в тому числі їхніх вчених.

Що стосується необхідності мати дані про все, що втратила Україна наукова, та визначити бачення науки України після нашої перемоги, то головна частина втрат України наукової пов'язана не з війною, яка йде нині, а з попереднім 30-літнім нерозумінням наукового і державного керівництва держави, що і як має робити наука, щоб бути корисною державі на етапі переходу її соціально-економічного стану від тоталітарного держкапіталізму, відгородженого від світу залізною завісою, до демократичної ринкової економіки і супутньої їй соціальної сфери.

Отже, як і до війни, основним залишається реформування відносин взаємодії наукового сектору з економікою так, щоб наука стала реальною потребою державі. Це не проста програма реформ і їх треба зрозуміти і рухатись степ-бай-степ. Єдине, що тепер додається, це необхідність програм післявоєнного відновлення економіки за участі в ньому вітчизняної науки. На мою думку, важко буде при цьому обійтися без відтворення функціонального органу управління цим процесом – Державного комітету з питань науки, технологій і інновацій.

Додається ще незначна (у порівнянні з основною задачею) потреба відбудови зруйнованих споруд і обладнання. А також значна проблема компенсації «витоку мізків», що супроводжуватиме прихисток наших науковців-біженців у західних наукових центрах. Тут треба навести статистику, переглянути напрями підготовки спеціалістів – від ПТУ до вищої школи з забезпеченням її кадрами. Отже, роботи тим, в кого вистачить здоров'я, багато. Дай Бог одразу зарулити на вірний шлях.

Вадим Локтєв

На моє глибоке переконання, всі підписанти (точніше, практично всі) масових пацифістських листів і антипутінських заяв думають не про нас і не про Україну (нехай мене простять, але попри глибоку повагу до Сагдєєва, це стосується і його), а про себе і своє

попереднє перебування у знайомому їм просторі успіхів, оплесків після доповідей, численних цитувань, грантів і загального визнання.

А тепер, коли світ побачив страшні кадри з Бучі, Маріуполя, Чернігова, Бородянки і ще багатьох українських міст і містечок, коли повідомити про себе, що «я – *руський*» стало соромно, а часом і небезпечно, вони отямилися і заволали, що вони проти такої війни. А звичайна війна, ситуація з безкарною, як виявилось, крадіжкою Криму, постійними провокаціями з мінськими «угодами», захопленням кордону і неперервною загибеллю українців на ньому, підтримка ЛНР, ДНР тощо їх не турбувала, а влаштовувала, і не було навіть одноосібних листів проти всього, що ми тут відчували і переживали.

Так, Україна й сама не все робила, аби припинити відомі нам, але не всьому світу безчинства Росії. Західні країни, які тепер є нашими партнерами, теж не дуже хвилювалися і хоча й попереджали, але нічого не робили, щоб ми могли самі почати боротьбу з ворогом. Зараз уже пізно про це говорити, але й визнати деякі т.зв. «антивоєнні» зусилля людей, що практично перманентно перебувають на Заході і нічим не ризикують, героїчними, якимось, перепрошую, смішно. Повторю: вони переважно захищають себе і своє комфортне існування в тих же умовах, які для них склалися, а тепер можуть змінитися, причому не в кращий бік. Вони щиро не розуміють свою провину – вони ж, мовляв, критикували і свого очільника, і свою несвободу, і тиранію, яку самі породили, але як їм здається, не вони. Вони сподіваються, що закінчення війни (вірніше, стрілянини) все поверне на «*круги своя*», санкції приберуть, і все буде, як було. Вони не проти повернутися на стан до 24 лютого, але разом з на три чверті знищеною Україною, яка лежить у руїнах, і цілохонькою рашкою з її інфраструктурою, цілими містами, дорогами, космодромами і промисловістю з газом і нафтою.

Справді, «*гарний мир*» і крім самих українців усі задоволені і серед останніх смільчаки-вчені, які писали листи і заяви, що вбивати і гвалтувати в таких обсягах – погано, не по-людськи, краще робити це потроху і нишком. ЛНР і ДНР нехай існують – «там же наші російські брати, а бандерівська сволота їх нищить, примушує говорити українською, йти до ворожої Європи, а не до рідної рашки з її Сибіром, таборами, матом і водярою»... Але, як на мене, вони – широко освічені російські вчені – заслуговують на все те, про що каже Сергій Рябченко.

Крім того, проти Росії як території безпеки для будь-якої країни і людини, свідчить вся багатостолітня історія, яку, на жаль, ніхто з підписантів не знає і, більше того, нею не цікавиться – а навіщо?

Все було так добре, а лідер рашизму все зруйнував, забрав їхні перспективи. Вони зовсім не відають, що рашизм закарбований в самих орках, у їхній генетиці і їхньому світогляді. Просто той, кого вони або гаряче підтримують, або таким же чином не підтримують, є лише яскравим уособленням їх самих, їхніх бажань, намірів і дій. Він породжений ними, а не одинак-лідер, що покликав їх за собою. Правда, голосом п'янички Димона він призвав вирішити нарешті українське питання остаточно, про що підписанти також свідомо чи несвідомо мовчать. Деукраїнізація теж їх не особливо цікапає. Чи не показовий для нас факт?

Отже, **Сергій Рябченко** сказав все правильно і аргументовано. А от як переконати західних вчених, що те, про що

кажемо ми, є більш справедливою і єдино правильною акцією проти наукової спільноти рашки, чесно зізнаюсь, не знаю – задача надзвичайно складна, бо вимушені боротися зі звичками, традиціями і багаторічними зв'язками на всіх рівнях – від глобально-офіційних і науково обґрунтованих до переплутаних, як в квантовій теорії, персональних і не завжди контрольованих. Але це наша місія і за нас її ніхто не виконає.

Сергій Толмiго

Ясподіваюся, що потрібна не дискусія, а потрібен результат. Якщо це так, то чим більше аудиторія читачів, тим краще для найскорішого отримання результату – блокування російських вчених від мирової наукової спільноти.

Тут дискусія між вченими не потрібна на російській мегагранти. Тому потрібен тиск, а не дискусія. Тиск якомога ширшого кола нормальних людей, а не дискусія між вченими. Тиск такий, як на спортивні організації, наприклад на Уімблдон, який закритий доступ росіян до цього тенісного турніру.

Шановні колеги!

Ми готові у «Світогляді» публікувати Ваші думки на цю тему: **Як нам жити в умовах війни та після нашої перемоги?** Тільки що разом з **Ю. Гамотою** та **О. Колежуком** за участі представників Американського фізичного товариства та ін. брали участь в онлайн-дискусії щодо можливої допомоги США у порятунку та підсиленні наукової сфери України. Сподіваюся, що найближчим часом буде змога поінформувати нашу спільноту про нові можливості.

Погоджуюся, що перед нами складна задача переконати західних вчених у необхідності блокування російських вчених від світової спільноти Я недавно читав лекцію на онлайн-семінарі у **Р. Сагдеева**, де й на цю тему йшла розмова. Декан фізфаку Мерилендського ун-ту висловився проти такого блокування, доказуючи важливість продовження спілкування між ученими. Доводи Р. Сагдеева та мої (зокрема, позитивні приклади зі спортивного світу) не змінили його думки. Нас до деякої міри підтримав професор-медик родом зі Сквири, а зараз відома особа в США (передавав вітання **В.І. Цимбалюку**). Узгодили певні спільні дії, зокрема з **Г. Шером** по лінії академії наук США і України. Ці питання піднімалися і в статті президента Польської АН академіка **Єжи Душинського**, президентки Національної АН США професорки **Марші МакНатт** і президента НАН України академіка **Анатолія Загороднього** («Science», 13 червня 2022 р.). Є нагальна необхідність мати дані про все, що втратила Україна наукова, та визначити бачення науки України після нашої перемоги. ■

З повагою, **Ярослав Яцків**